

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD - BOCHOLTZ

JAARGANG 18

NUMMER 4

DECEMBER 2006

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

P.H.J.Janssen

Adres voor kopij en reacties:

mevr. M. Vliex-Hensgens
Stationstraat 3d
6369 VG Simpelveld
tel. 045 - 544 10 74

ISSN 1383 - 9896

INHOUD

Inhoudsopgave	71
Bokkenrijders believeu België (7)	72
Adventskrans	88
Vader en zoon Kevers (5)	90
Activiteitenprogramma	93
Inhoud jaargang 18	94

De veantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij electronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is **gratis voor leden** van “De Bongard”. De kosten voor het **lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,= per jaar.**

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (7)

door Hans Hermans

In de vorige aflevering maakten wij kennis met Karel IV (1316-1378), die vanuit het verre Praag ook hier iets in de melk te brokkelen had. Voordat andere Caroli aan de beurt komen, houden we ons eerst bezig met de mannen, die het huis van Bourgondie een basis gaven. Dat is op de eerste plaats Filips de Stoute (1342-1404) en zijn zoon Jan zonder Vrees (1371-1419). Deze keer ook iets over de godsdienstoorlogen in die tijd, denken we aan de Katharen in Frankrijk en de Hussieten in Tsjechië. Cusanus uit Kues kwam er toevallig beter vanaf.

Hoofdstuk VII

Bourgondië

7.1. Drielandenpunt

7.1.1. Vriendschap

In 1361 waren er in onze buurt een paar leuke gebeurtenissen. Reeds op 3 februari van dat jaar werden de vriendschappelijke banden tussen Aken en Brabant hernieuwd. In dat kader stemde Aken er in toe, om in geval van nood, b.v. belegering van de Limburgse burchten Limbourg, Dalhem en 's Hertogenrade, vijftig boogschutters beschikbaar te stellen.

Later in dat jaar vormde Wilhelm II hertog van Gulik (Jülich) met de plaatsen Steinstrass (nu Horbach), Richterich, Berensberg, Bank en een stukje Eyselshoven de *Heerlijkheid Heyden*. De drie grenzen raakten elkaar nipt tussen Bocholtz en Horbach, daar waar zich thans het industriepark Avantis bevindt. Vanaf 1361 (tot 1795) was op deze plek het *Drielandenpunt* met aanvankelijk de grenzen van het hertogdom Gulik, de rijksstad Aken en het hertogdom Brabant als soeverein van het graafschap Limburg waartoe wij behoorden. Voor alle duidelijkheid, de hertog van Brabant was in die tijd graaf van Limburg.

7.1.2. Drieherensteen

Aan de soevereiniteit van Gulik en Aken veranderde tot 1795 niets. Maar wij "Branders" werden in 1394 Bourgondiërs, vanaf 1482 tot 1555 werden we geregeerd door Oostenrijkse Habsburgers.

Voordat de Franse revolutietroepen in 1795

kwamen, waardoor er aan het Drielandenpunt een einde kwam, behoorden wij tot 1713 bij Spanje en tot 1795 (nogmaals) bij Oostenrijk. Te zijner tijd zullen we er iets uitvoeriger op terug komen. Over de trigonale of prismavormige Drieherensteen, die hier eeuwen geleden geplaatst werd hebben de vroede vaders van Aken (1386?) goed nagedacht. Het is een bijzondere steen niet alleen omdat hij trigonaal of prismavormig is, maar ook omdat hij uit *grès mammifère* (uiervormige kwartsietzandsteen) bestaat; een steensoort die in onze buurt niet voorkomt, maar wel in de buurt van Lichtenbusch gedolven werd.

Maar er is nog iets, dat heel bijzonder is. Gaan we er vanuit, dat de rijksadelaar op die steen, zoals te doen gebruikelijk, naar Aken toe gekeerd stond, dan was de afmeting van de prisma van de Drieherensteen aan die kant (55 cm) breed. Dus koos Aken voor haar kant de grootste afmeting, want de zijde gekeerd naar het hertogdom Brabant was 45 cm breed. De derde zijde van de prismavormige steen, meet slechts 25 cm. Dat is niet toevallig, want aan die kant lag vanaf 1361 het Land van Heyden (Gulik), met wie de stadsheren van Aken vaker dan eens overhoop lagen. Denken we alleen al aan de Sint Gertrudisnacht (16/17 maart 1278) toen Wilhelm graaf van Gulik met ca. 500 ruiters de stad binnendrong.

De Akenaren probeerden op alle mogelijke manieren om het leger te verdrijven. Ze

gooiden niet alleen met stenen, maar ook met potten en pannen. De graaf van Gulik zag het niet meer zitten en samen met zijn twee zonen probeerde hij via het Kölntor te vluchten. Maar de heren van Gulik hadden pech, want bij die stadspoort stond de stadsmid van Aken. Zonder lang in discussie te treden, kreeg het drietal een onbarmhartig pak slaag.... (RIPH 5 In de Jakobstrasse te Aken, werd in 1909 “*der Aachener Roland*” geplaatst, het standbeeld, dat plaatselijk bekend staat als *Wehrhafter Schmied*. Voor Nazi-Duitsland in het algemeen en voor Hitler in het bijzonder was de “sterke smid”, waaraan de dichter Will Hermanns de twaalf verzen “*Jertrudesnacht*” wijdde, *jefundenes Fressen*. De twaalf verzen, werden samen met twaalf prenten, aan hun Führer cadeau gedaan. De “grootste veld-heer aller tijden” reageerde prompt: “Er zijn aspecten, die uitsluitend met geweld opgelost kunnen worden”. (...)

7.1.3. Zum Dreyherrigen Stein genannt...

We keren nog even terug naar de Drieherensteen. Met de meer dan bekende *Deutsche Gründlichkeit* werden alle *adelaarstenen*, dus ook de Drieherensteen, vanaf 1659 jaarlijks gecontroleerd. Het verbaast in hoge mate, dat in de zogenaamde Akense grensprotocollen, die tijdens de driedaagse grensritten geschreven werden, voor de *drieherensteen* een heel bijzondere zinsconstructie gebruikt werd. In die registers werd niet uitsluitend de aanwezigheid van die grenssteen gerapporteerd, maar was er tevens sprake van een toevoeging: *Adlerstein zum Dreyherrigen Stein "genannt"*. Waarom werd hier “genannt” geschreven? Wij Limburgers worden door onze oosterburen te pas en te onpas *Holländer "genannt"*. Was het in de loop der eeuwen een echte *Drieherensteen* of werd hij alleen maar drieherensteen genoemd? Ook tegenwoordig zijn er opnieuw mensen, die bij hoog en laag beweren dat het niet de echte *Drieherensteen* is, maar dat hij abusievelijk zo “genoemd” wordt. Dit is waarlijk voer voor psychologen.

(RIPH5 Hoeveel grensritprotocollen er gemaakt werden is niet bekend. In mijn bezit

bevinden zich drie nadrukken, maar helaas zonder datum. De drie protocollen hebben alleen gemeen, dat ze in Burtscheid beginnen. Een protocol, dat ik gemakshalve “A” noem, begon in Burtscheid bij de *Eckenberger Gass* en liep met de klok mee, zodat de adelaarsteen bij het Drielandenpunt te Vaals nummer 44, die in Lemiers nummer 54 en de steen *Zum dreiherrigen Stein "genannt"* in Bocholtz, nummer 66 droeg. Er werden in totaal 94 stenen met adelaar geteld. Protocol “B” begon in Burtscheid *Bei dem Pfuhl* en liep tegen de klok in, zodat de adelaarsteen op Drielandenpunt te Vaals nummer 97, die te Lemiers nummer 87 en die te Bocholtz nummer 75 had. Er werden bij die gelegenheid 89 adelaarstenen geteld. Natuurlijk waren er ook tientallen grensstenen met een ander wapen of zonder enig wapen. De grensrit genoemd in protocol “C” begon in Burtscheid bij *Haus zum Engel* en liep met de klok mee, zodat op het Drielandenpunt te Vaals nummer 32, in Lemiers nummer 42 en te Bocholtz nummer 52 vermeld werd. Voor de goede orde, de stenen zelf droegen geen nummer, dit in tegenstelling tot de officiële grensstenen die wel van een nummer voorzien zijn. Bij rit “C” werden er 81 adelaarstenen geteld. Nadat ik op 15 april 2000 de verdwenen Drieherensteen tussen een berg puin vond, zijn er thans twintig historische grensstenen met adelaar.)

Indirect hebben we de *adelaarstenen* en de *landgreppel* te danken aan Barbarossa. Het was een Duitse keizer, die dolgraag in de voetsporen van Karel de Grote wilde staan. In 1172 liet hij rondom de stadskern van Aken een 2550 meter lange stadsmuur bouwen. Van deze *Barbarossamauer*, die ook wel *Grabenwall* genoemd wordt, zijn ondanks de afbraakwoede en een aantal oorlogen enige aspecten bewaard gebleven. Toen het inwonersaantal toenam en de muur te eng werd, besloot men een nieuwe stadsmuur te bouwen met een omtrek van 5400 meter. Tot de *gotische stadsmuur* behoorden elf stadspoorten en 23 torens. Een aantal torens en de twee poorten *Poonkpoats* en *Maschieerpoats*, respectie-

velijk Ponttor en Marchiertor, bestaan nog steeds.

7.1.4. Landgraaf

Als toegevoegd defensief project maakte men reeds in 1336 plannen voor de aanleg van een *Landgraben* (landgreppel) parallel aan de rijksstedelijke grens, die ca. 70 km lang moest worden. De Landgraben zou ca. 20 meter breed worden en uit twee evenwijdige greppels van 350 cm diepte bestaan. Tussen die greppels bevond zich een aarden wal van ca. vier meter hoog. Aan de buitenzijden van de greppels een lagere aarden wal van 120 cm hoog. Die wallen werden beplant met beuken en eiken, die op manskhoogte afgezaagd werden. Hierdoor ontstond een dikke haag, temeer de zijtakken in elkaar gevlochten werden. Daardoor was het vrijwel onmogelijk om de stad bij verrassing in te nemen. Op plaatsen waar een riviertje of beek een natuurlijke grens vormde, werd de bouw van de Landgraben achterwege gelaten, zoals in de buurt van de Worm/Wurm bij Haaren en bij de Selzerbeek/Senserbach tussen Vaals en Mamelis. Op enkele andere plaatsen, b.v. tussen Bocholtz (NL) en Vetschau (D), tussen de grensstenen 208G en 209 zijn er ook nu nog duidelijke fragmenten van de Landgraben te zien. (RIPH5 Dit met afval en puin geschonden historisch gebied van de stad Aken, ontdekte ik in 1976, kort nadat ik in Bocholtz voet gevat had. Noch in Aken noch bij ons was/werd de aanwezigheid van dit aspect van de historische *Landgraben* gedocumenteerd. Toen ik jaren later ambtenaren van het Akener *Planungsamt und Denkmalpflege* die plek toonde, stonden zij versteld van de goed geconserveerde toestand van dit stukje Landgraben. Onder-tussen heb ik dit aspect in diverse natuurwandelingen voor het IVN opgenomen.)

Tot de Landgraben behoorden acht wachttorens. Het waren donjonachtige gebouwen bezet door soldaten, die visueel contact hadden met wachters hoog boven in de kerktoren van Sankt Jakob te Aken. Een aantal van deze bouwwerken is bewaard

gebleven, o.a. de uitstekend gerestaureerde wachttorens naast de kerk van Orsbach. (RIPH 5 In mijn jeugd waren in dit gebouw café Merx met danszaaltje gevestigd. De “nozems” uit Nederlands Lemiers koesteren leuke herinneringen, omdat het begrip “sluittingstijd” onbekend was. Dat de grens in Oud Lemiers, tien jaar na de oorlog nog potdicht zat, was geen bezwaar. We moesten toen een verre omweg via Vaals, voor lief nemen. Sommige Lemierser knapen kregen van hun ouders grensverbod, omdat er aan de overkant van de beek “slechte” mensen zouden wonen... Net alsof de inwoners van Duits Lemiers persoonlijk voor de Tweede Wereldoorlog verantwoordelijk waren.)

7.1.5. Slag- en Deurbomen

Natuurlijk bevonden zich in de Landgraben een aantal officiële doorgangen, die echter tegen de avond afgesloten werden. Dat gebeurde al naar gelang omvang en betekenis met een *sjaag* (*slagboom*) of *deureboom* (*slag- of deurboom*). Bij duisternis gingen natuurlijk die *deurebeum* (*deurbomen*) door middel van een *jrindel* (*grendel*), *sjtriechiezer* (*schuifgrendel*) of *bieethaan* (*snapslot of snaphaan*) op slot. Tijdens de driedaagse grensrit (te paard), werden alle grensstenen behorende bij het defensieve *Landgraben-complex* gecontroleerd. De 138 grensstenen werden aan de hand van een register geverifieerd, waarna een notulist van ieder punt een verslag moest maken. Zodoende weten we d.m.v. een officieel document, dat er in 1694 nog 63 grensstenen met adelaar aanwezig waren. Bij een heemkundige telling in 1976 werden slechts 18 stenen met adelaar gevonden. Gelukkig werd in 1996 een adelaarsteen gevonden en in 2000 in de buurt van Bocholtz, de verloren gewaande *Drieherensteen*. In het register stond hij o.a. vermeld als: “*Ecke Landgraben, der Kilswinkel genannt, zum Dreiherrigen Pfahl genannt*”. (...) Wij weten dat een *kil* bij ons *keil*, *wig* of *spie* genoemd wordt. Ook weten wij dat een *winkel* een hoek is.

Op een goede landkaart kunnen we duidelijk zien, dat de drieherensteen in een keil-

vormige hoek van Aken stond.

7.1.6. Kapers op de kust

Bij het einde van de *Tachtigjarige Oorlog* (1648) bleef het hier onrustig, zodat pas bij het *Partagetractaat* (1661) de status van de *drieherensteen* nogmaals bevestigd kon worden.

Op welke wijze de drieherensteen, ondanks grondige grensritten, op een gegeven moment onder de 'akkerschollen' van het Langveld verdween, weet geen mens. Wij weten wel dat in het jaar 2000, in het kader van de infrastructuur voor dit grensoverschrijdend industrieterrein, immense grondverplaatsingen plaats vonden, waarbij de drieherensteen aan de oppervlakte kwam.

Welke vreemde capriolen met die steen uitgehaald werden is niet bekend. Wel, dat er kapers op de kust lagen. Hoogstwaarschijnlijk kwam de driekante grenssteen in de buurt van grenszuil met nummer 213, aan de oppervlakte, want daar werd begin 2000 veel grond verplaatst. Thans bevindt zich op die plek, op Nederlands gebied, het kantoorgebouw *Centipedes*. Omdat er in de buurt van grenssteen met nummer 210 B, wegwerkzaamheden plaatsvonden, werd alle overtollige puin naar die plek getransporteerd. De mooie Drieherensteen werd natuurlijk niet als "paklaag" voor een weg gebruikt, zodat de prismavormige steen nogmaals verplaatst werd. Hij kwam terecht op een berg puin in de buurt van het parkeerterrein *Tienbaan*, daar waar zich bij het Shell-tankstation, de oprit naar de A76/E314 bevindt. Werd de steen daar gedeponeed om op een geschikt moment afgevoerd (lees ontvreemd!) te worden? Hoe dan ook, er werd niet mee gerekend, dat de schrijver dezes op zaterdag 15 april 2000 in die buurt een wandeling maakte. (RIPH 5 Dat ik de met stenen en pluggen gecamoufleerde steen zou vinden, was puur toeval. Natuurlijk meldde ik deze bijzondere vondst meteen aan de relevante heemkundeverenigingen. Omdat diefstal niet ondenkbeeldig was, werd met medewerking van Han Hardy, directeur van Avantis, op 17 april 2000, de prachtige adelaarsteen naar een schuur

vervoerd. Korte tijd later kwam de Drieherensteen voor een aantal jaren in een opslagruimte van het Archeologisch Bodemdepot van de Provincie Limburg te Maastricht terecht.)

Een bodemdepot is natuurlijk geen ideale plek voor een historische Drieherensteen, zodat Heemkundevereniging "De Bongard" Simplveld-Bocholtz, zich inzette voor een betere plek. Vreemd genoeg begon toen ook het getouwtrek door andere belanghebbenden. De conservator van het Thermenmuseum te Heerlen adviseerde de Provincie de steen niet in de openlucht te plaatsen. Een "museum" zou de beste optie zijn (...) Dat vond ook de beheerder van het Zoll-Museum in Horbach-Locht. Als de steen dan toch in een museum terecht komt, kan hij naar het Zoll-Museum gebracht worden (...) Gelukkig is de Drieherensteen niet in een stoffig museum terecht gekomen, maar werd hij, dank zij het initiatief van onze heemkundevereniging De Bongard, met enig feestelijk vertoon op 21 mei 2003 onthuld, op een speciaal voor dat doel gecreëerde plek in de buurt van de politieke grenssteen met nummer 212. Bij die steen staat ook een tekstbordje met voor de wandelaar nuttige informatie.

Maar ook na die datum gebeurde het een en ander. Daarom in het belang van de historische heemkunde een aantal recente bijzonderheden. Inmiddels (2006) heeft zich een "wegwerker" gemeld, die beweert dat hij de Drieherensteen ooit (2000?) gevonden heeft. Zijn verhaal is zeer vaag, temeer hij met zijn uitleg zes jaar gewacht heeft...

Is er een reden om te veronderstellen dat er voorbereidingen getroffen werden om de Drieherensteen te ontvreemden? Ja, er zijn zelfs twee redenen om dit te veronderstellen. Begin november 2000 werd in de buurt van het gebouw *Centipedes* de officiële **grenszuil** met nummer 213 uitgegraven. Op 13 november werd in die buurt ook de officiële **grenssteen** met nummer 213 uitgegraven, die sindsdien vermist wordt. De grenszuil werd misbruikt als versiering voor een feestruimte, tijdens de opening van het kantoorgebouw *Centipedes* op 17 november

2000. Die mooie grenszuil, die naar aanleiding van het *Verdrag van Aken (1816)* geplaatst werd en voor ons historische en emotionele betekenis heeft, vanwege het *Weense Verdrag (1815)* en het ontstaan van het koninkrijk der Nederlanden, zal binnenkort in het Zoll-Museum te Horbach-Locht definitief te pronk gesteld worden. Eeuwen lang had het *Openbaar Ministerie*, de supervisie over de officiële grensstenen. Doch sindsdien de handhaving geprivatiseerd is, worden er met de regelmaat van de klok grenspalen uitgegraven. Zijn wij verder geïnteresseerd in deze materie dan biedt Google uitkomst, met de woorden: drieherensteen of virtueel 213.

7.2. Filips de Stoute (1342-1404)

7.2.1. Stamboom

Philippe le Bon, een Bourgondiër in hart en nieren, die bij ons beter bekend staat als Filips de Goede, werd op 31 juli 1396 te Dijon geboren, als zoon van Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië (1371-1419) en Margaretha van Beieren. Filips de Goede is een kleinzoon van Filips de Stoute (1342-1404). Ofschoon wij pas in 1394 officieel bij Bourgondië gevoegd werden, wordt in onze geschiedenisboeken Filips de Stoute als aflegger van het Franse huis Valois en als grondlegger van Bourgondie geciteerd. Als wij het nu toch over Bourgondie hebben, beginnen we met *De Stoute*.

Zijn jeugdijaren zijn voor ons van minder belang. Wij stonden immers onder de knoet van Brabant. In **1361** viel Johanna hertogin van Brabant in ongenade bij haar tweede echtgenoot, Wenceslaus I hertog van Luxemburg en Brabant. In de vorige aflevering maakten wij reeds kennis met de relaties tussen Tsjechië, Luxemburg en Brabant.

7.2.2. Twee eden...

De pas 21 jaar jonge Filips de Stoute, kwam in **1363**, door middel van *apanage*, in het bezit van het hertogdom Bourgondië. Zo kunnen wij **1363** als geboortjaar van het latere hertogdom Bourgondie beschouwen. Zijn vader was Franse koning Jean II. In de

14^e eeuw was een apanage een leen, dat door de vader aan zijn oudste zoon en/of zijn kinderen van het mannelijk geslacht geschonken werd, op voorwaarde, dat het terug zou vallen aan de kroon, als de mannelijke opvolgingslijn zou uitsterven, hetgeen in die tijd wel eens gebeurde. Het voordeel was, dat zolang het hertogdom Bourgondie een apanage bleef, de Franse koning indirect controle op het bewuste gebied kon uitoefenen en bij de inwoners de illusie kon wekken, dat ze van een zekere autonomie mochten genieten.

Toen **1364** Karel de Wijze (1337-1380), ook Karel V genoemd, een broer van Filips de Stoute, op de Franse troon kwam, trachtte deze vrijwel onmiddellijk een huwelijk te regelen voor zijn jongere broer. Volgens middeleeuws gebruik, bood dat financiële en politieke perspectieven. (RIPH5 Verwisselen wij hier niet Karel V van Frankrijk met de bekende keizer Karel V (1500-1558) van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, die op een later tijdstip uitvoerig in de kijker komt.)

Filips de Stoute zwoer twee geheime eden: één aan de Franse Karel V, dat het gebied na de dood van zijn schoonvader opnieuw aan Frankrijk zou worden gehecht en tegelijk één aan zijn schoonvader, Lodewijk van Male, waarin hij het tegenovergestelde zwoer. Filips huwde **1369** met Margaretha van Male, erfdochter van Vlaanderen, Artois, Franche Comté, Nevers en Rethel. Hun zoon Jan zonder Vrees (1371-1419) werd op het hertogelijk kasteel van Rouvres geboren.

7.2.3. Schaakbord der liefde

In **1378** ontstond een groot schisma in de RK kerk, dat tot 1417 zou duren. In die tijd regeerden er twee pausen. De Duitse, Italiaanse, Vlaamse en Schotse kardinalen kozen een Italiaanse paus te Rome, doch Franse en later Spaanse kardinalen kozen een Franse paus te Avignon in Frankrijk. En bij ons? Reeds in **1380** kwam Limburg bij geheim verdrag in Bourgondische handen. Onze voorouders hadden ook nu geen bezwaar, hun deerniswaardig stukje grond, was

al zo vaak verkwanseld, zodat het hen niet interesseerde. Toen **1383** ook Brabant onder Bourgondisch gezag kwam, hechtte men er grote waarde aan, dat de hoofdstad van Vlaanderen naar Brabant verhuisde. Brussel, de hoofdstad van Brabant, was voortaan een Bourgondische metropool. De Brusselse tweetaligheid met Franse dominantie, kreeg weliswaar een geweldige impuls in 1830, maar is gebaseerd op gebeurtenissen in de tijd toen Filips de Stoute dertig jaar was. Hadden de eerste graven van Bourgondie een wapen met een zilveren adelaar op rood fond, in de loop van de tijd werd de gouden leeuw op zwart fond, uit het wapen van Brabant, door Bourgondie overgenomen.

(RIPH 5 In 1830 werd diezelfde leeuw overgenomen door het nieuwe koninkrijk België.) Schoonvader graaf Lodewijk van Male werd in **1384** vermoord door een dolksteek in zijn onderbuik. Nu erfden Filips de Stoute van Bourgondië en Margaretha van Male het graafschap Vlaanderen.

Op 16 maart **1384** van dat jaar, enkele weken na de dood van Lodewijk van Male, werd de 13-jarige Jan, door zijn vader benoemd tot graaf van Nevers. In de daaropvolgende jaren werd hij door zijn vader geschoold in de krijgskunst en de ondoorzichtige kunsten van de politiek.

Margaretha van Male, de eega van Filips de Stoute, baarde meer dan tien kinderen. Vader Filips ging zeer “Bourgondisch” te werk, iets dat de Habsburgers later ook deden.

Begon een zoon of dochter te puberen, dan stonden drie voorwaarden aan de basis:

1. De versteviging van de Bourgondische positie in de Lage Landen,
2. de bescherming van de grenzen van Bourgondië en
3. het behoud van de goede relaties met de Franse kroon.

Filips was steeds berekenend als het om het sluiten van huwelijken ging. Zo zette men in **1385** een goede zet op het “schaakbord der liefde”. Door het huwelijk tussen zijn oudste dochter Margaretha met Willem van Beieren, werd het huis van Bourgondië bij voorbaat gelieerd aan Holland, Zeeland en Henegouwen. Later zouden ook Brabant, Limburg en Overmaze

in Bourgondisch bezit komen.

(RIPH5 Terwijl onze voorouders in het Land van Overmaze woonden, horen wij die term thans niet meer. Feitelijk was het de naam van gebieden die oostelijk van de Maas lagen, met bekende plaatsen: Dalhem (thans België), 's-Hertogenrade (thans Duitsland) en Valkenburg (NL).

Door zijn huwelijkspolitiek slaagde hij erin zijn oostgrenzen te consolideren en met de huwelijksverbintenissen van zijn kleinkinderen beoogde hij zijn westelijke grenzen te beveiligen en de samenwerking met het Franse hof te optimaliseren. Bij het Partage-tractaat van 1661 werd het *Land van Overmaze* verdeeld tussen de Spaanse Nederlanden en de Republiek. Bij een volgende deling, naar aanleiding van het Weense Congres (1815), verloor Nederland 's-Hertogenrade aan Pruisen en bij de laatste deling in 1830 Dalhem aan België.)

7.2.4. Bongard en Brood

Op 25 augustus **1386** werd stadhouder Johannes van Gronsveld in een klooster te Aken vermoord door de ridders Eustachius van De Bongard en Reinhard II von Schönforst. (RIPH 5 In sommige boeken wordt Reinhard II ook Godard genoemd.) De moord had grote consequenties, want bij de langdurige familievete, die daardoor ontstond raakte ook Aken betrokken. “Stas” van De Bongard had al enige tijd ruzie met Johannes van Gronsveld en door de moord werd het alleen maar erger. De adellijke families plunderden eigendommen van elkaar en landbouwers werden beroofd. De “oorlog” escaleerde, zodat de bisschop van Keulen zich genoodzaakt zag in te grijpen. Hij verplichtte Eustachius om in de gasthuiskapel te Bocholtz een altaar ter ere van Sint Julianus te stichten, hetgeen in **1389** geschiedde. Ridder von Schönforst deed hetzelfde in Aken. Natuurlijk moesten aan die altaren H. Missen gecelebreerd worden, doch Stas van De Bongard had geen geld om een geestelijke te betalen, zodat hij een hypotheek voor zijn eigendom *Vroenhof* moest opnemen. Voor de gelovigen van Bocholtz was misbezoek voortaan gemak-

kelijk, maar de clerus van Beaurepart bij Luik, die de pastoor voor de parochie Simpelveld stelde, dacht daar anders over. De bisschop van Luik moest er aan te pas komen, zodat in het vervolg de inwoners van Bocholtz op werkdagen de H. Mis in de Julianuskapel van het *Gasthuis* mochten bijwonen, maar de verplichte zondagsmis moest in Simpelveld bezocht worden. Ook op kerkelijke feestdagen, moesten de gelovigen van Bocholtz in Simpelveld “kerken”. In **1391** waren er naast begijnen ook (mannelijke) begarden actief, die in Aken “bejate” genoemd werden. Aan de Alexianergraben in Aken woonden de *Brotbegarden* die ook wel *Arme Begarden*, *Cellenbroeders* en/of *Alexianer* genoemd werden.

7.2.5. Kosovo en kerker

Omdat de jonge Filips, samen met zijn moeder, bij moeilijke onderhandelingen met de machtige Vlaamse steden betrokken waren geweest en de ingewikkelde situatie van het Vlaamse graafschap hem niet vreemd was, kreeg hij pas in **1396** de kans om zijn talent als “strateeg” te demonstreren. Kosovo stond ook toen al in de belangstelling, want die plaats en andere gebieden op de Balkan, werden door de Ottomaanse Turken veroverd. De “*Moren*” waren onderweg naar de Peloponnesos en zouden later zelfs Europese gebieden onder de voet lopen. De westerse christenheid reageerde hierop door het organiseren van kruistochten.

Filips de Stoute stelde zijn 26-jarige zoon Jan (later zonder Vrees!) aan als Bourgondisch leider van een kruistocht. In het belang van de publieke opinie, was er behoefte aan lauweren en een heldenaureool in dienst van het christendom. Maar die kruistocht liep in **1396** te Nicopolis uit op een complete catastrofe en Jan verdween voor twee jaar in een Turkse kerker. Hoe pijnlijk dat ook was, het verhoogde zijn reputatie. Strategisch gezien leerde hij op de Balkan veel meer dan van zijn vader.

(RIPH 5 Onlangs werden in Istanbul geglazuurde tegels gevonden met beden-

kelijke afbeeldingen: De moslims gebruikten kamelen niet alleen als lastdier, de kamelen hadden ook in biologische sfeer “last” van hun drijvers. Aan de achterkant van een kameel werd een ladder bevestigd, zodat de soldaten ook zonder hoogtevrees aan hun sodomisch gerief kwamen. Dierendag bestond nog niet, want ook de knappe deernen van onze voorouders, zeiden botweg tegen Franse bezetters: *Prenez une poule*, (Vang diech eng hon!), als die soldaten met een oneerzaam voorstel op de proppen kwamen...) Na zijn terugkeer uit Turkse gevangenschap probeerde Filips de Stoute zijn zoon te onderwijzen in de geheimen van de Parijse politiek. Jan leerde op deze wijze om duurzame ervaring op te doen met behulp van de diplomatieke sluwheid van zijn vader en uiteraard ook om kennis te maken met de intriges aan het Franse hof rondom de paranoïde Karel VI.

Op 27 april **1404** overleed Filips de Stoute in Halle bij Brussel. Zijn weduwe, Margaretha van Male, regeerde nog tot aan haar dood, (21 maart **1405**) over haar erfgoederen Vlaanderen en Artesië. Filips de Stoute was er in geslaagd om een familiesysteem op basis van allianties en verwantschappen op te bouwen, dat zich over geheel Europa uitstreckte.

7.3. Jan zonder Vrees (1371-1419)

7.3.1. Intriges

Na de dood van Filips de Stoute werd een broer van de koning, de hertog van Orléans, de dominerende figuur in de koninklijke raad. Niet alleen omwille van prestigieuze redenen, maar vooral om de inkomsten uit de Franse schatkist niet te verspelen, werd Jan zonder Vrees onmiddellijk gedwongen om de rol van zijn vader aan het Franse koninklijke hof over te nemen. In de beginjaren was hij echter onvoldoende vertrouwd met de intriges van Parijs. Hij kon zich helaas ook minder verlaten op het parlement van die stad en op invloedrijke functionarissen aan de Parijse universiteit. Jan zonder Vrees aasde op macht, maar op de keper beschouwd was hij slechts één van de vele neven van de zieke koning Karel VI.

Inmiddels voerde hij als oudste zoon van Filips, de titel *hertog van Bourgondië*. Maar Jan verbleef na zijn kruistochtavontuur nauwelijks in de noordelijke gebieden. Dit tegen de zin van de Vlaamse onderdanen, zodat de *Vier Leden van Vlaanderen* hem in **1405**, op het hoogfeest van Pasen, een dikke klachtenbundel voorlegden.

Bij de *Blijde Intrede* van Jan zonder Vrees te Gent in 1405 kwamen de Vier Leden van Vlaanderen meteen met een aantal stringente eisen: 1. Jan zou en moest in Vlaanderen resideren. 2. Er zou en moest een handelsakkoord met Engeland gesloten worden. 3. De Raad van Vlaanderen zou en moest in Vlaanderen gevestigd worden. 4. De procedures zouden in de Vlaamse taal gevolgd moeten worden. Een moeilijke zaak voor Jan, als we begrijpen, dat Bourgondië een Franse loot was, die met Engeland niets te maken wilde hebben. Maar de nieuwe hertog toonde zich toegeeflijk, zodat zijn Raadkamer enkele weken na zijn *Blijde Intrede*, domicilie kreeg in het Vlaamstalige Oudenaarde. In **1407** verhuisde de Raadkamer zelfs naar Gent, terwijl die stad tweeëntwintig jaar eerder in een felle oorlog met zijn vader Filips de Stoute verwickeld was.

(RIPH 5 Oudenaarde is nu een kunstzinnig toeristisch centrum met historische gebouwen o.a. een prachtig stadhuis in de stijl van de Brabantse late gotiek.)

7.3.2. Dubbelhartigheid

Antoon, de tweede zoon van Filips de Stoute, huwde reeds in 1393 met Johanna, dochter van Walram van Luxemburg, graaf van Saint-Pol en Ligny. Bij de verdeling van gebieden kreeg hij het gezag over Brabant en Limburg. Na de dood van Johanna in **1407** volgde Antoon zijn vrouw op in Luxemburg. Hij huwde voor de tweede keer, nu met Elisabeth van Görlitz, de feitelijke erfgename van Luxemburg.

Jan wilde de mensen van Vlaanderen niet in het geweer roepen, zodat hij zich aanvankelijk gedroeg als een goedmoedige leider. Ook met betrekking tot de economie b.v. de handel met Engeland was hij redelijk. Natuurlijk ook uit eigenbelang, want voor de

Vlaamse textielindustrie en textielhandel was de import van grondstoffen uit Engeland, ondanks de permanente oorlog tussen Frankrijk en Engeland, van vitaal belang.

Als van oorsprong Franse prins uit het huis Valois, werd hij gehinderd door anti-Engelse verplichtingen, maar net zoals zijn vader slaagde hij er in om deze tegenstrijdige belangen tegelijkertijd te behartigen. Hoewel dubbelhartigheid en misleiding aan beide kanten meespeelden, kwam er in **1407** een Vlaams-Engels handelsakkoord tot stand, dat helemaal losstond van de oorlog tussen Engeland en Frankrijk. Het was tegen de zin van het *huis Orléans* in Frankrijk, zodat een vete ontstond, die van 1407 tot 1435 zou duren.

Dit neemt niet weg, dat de in die tijd bekende havenplaatsen Brugge en Sluis door Engelse troepen geplunderd werden. Frankrijk eiste, dat Jan de Engelse schepen zou aanvallen en Jan zonder Vrees, die tot iedere prijs zijn politiek aanzien in Frankrijk bewaren wilde, belegerde het Engelse Calais. De gevolgen voor Vlaanderen waren niet te overzien; industrie en economie stonden stil, omdat men geen wol uit Engeland ontving.

7.3.3. Calfvel

Door drie grote steden tegen elkaar uit te spelen slaagde de hertog er geleidelijk in, om de stedelijke autonomie aan te pakken. De eerste stap in deze hardere hertogelijke politiek zette hij in april **1407**, door de ambachten van Brugge te verbieden zich gewapend te verzamelen. De oorkonde, waarin dit bepaald werd kreeg in de volksmond de scheldnaam "*Calfvel*". De spanningen tussen Jan en zijn volk namen toe. Het onwillige Brugge werd **1407** bestraft met verdere bepalingen van het *Calfvel*. Dat betekende voor de poorters een diepe vernedering en inperking van de stedelijke zelfstandigheid.

(RIPH5 De oorkonde werd op perkament van kalfshuid geschreven, vandaar de naam *Calfvel*.)

Jan zonder Vrees wachtte blijkbaar opzettelijk, om zich binnen het Franse

politieke milieu te manifesteren, tot hij de rol van oppositieleider tegen de onpopulaire regering van Lodewijk van Orléans op zich kon nemen. De middelen, die hij hiertoe aanwendde waren het bespelen van de publieke opinie en de militaire interventie. Hij was echter ook bereid om met bloedvergieten en sluipmoord Frankrijk te beheersen, in tegenstelling tot zijn vader Filips die altijd een loyale houding tegenover het huis Valois innam. De moord op Lodewijk van Orléans op 23 november **1407**, was dan ook met voorbedachte rade gepleegd en zorgvuldig gepland. Het gevolg was een burgeroorlog tussen Zuidfranse edelen en Bourguignons.

7.3.4. De jonge Filips (1396-1467)

De politieke liquidatie van Lodewijk werd door Jean Petit, een bekwaam theoloog en advocaat van de hertog, op 8 maart **1408** voor het koninklijke hof gerechtvaardigd "*Justification du duc de Bourgogne*" en werd verontschuldigd als een daad van cruciaal belang voor het behoud van het publieke welzijn in het koninkrijk. De hertog werd door de koning volledig gerehabiliteerd en de Bourgondische partij kreeg het overwicht in de koninklijke raad. Ondertussen moest Jan in **1408** nog een keer zijn leger in het geweer roepen voor een "expeditie" tegen de al te vurige inwoners van Luik. Daarbij werd een Luikse opstand onderdrukt.

In **1409** volgde een nieuwe ordonnantie, waarbij enerzijds de stedelijke autonomie een harde slag werd toegebracht door de Raad van Vlaanderen meer bevoegdheden te geven in verband met conflicten tussen de Vlaamse steden onderling, over twistpunten tussen de Vlaamse steden en de plattelandsdistricten en zelfs over problemen die voortvloeiden uit de aan buitenlandse kooplieden toegekende handelsprivileges. Anderzijds werd ook de eigen overheid onder een strengere controle geplaatst door de Raad van Vlaanderen. Naast haar traditionele rol van gewestelijke vorstelijke rechtbank, werd de raad ook belast met spionageopdrachten.

We weten haast zeker dat Jan zonder Vrees nooit een overtuigd Vlaming geworden is. In **1411** benoemde hij zijn vijftien jaar oude zoon, de graaf van Charolais, de latere *Filips de Goede*, (1396-1467), tot permanente plaatsvervanger in Vlaanderen. De meeste Vlamingen waren blij, omdat Jan zonder Vrees te veel energie stak in de strijd tegen de Armagnacs in Frankrijk en te weinig belangstelling toonde voor Vlaanderen. De jonge Filips werd in het Gentse Prinsenhof omringd door kundige raadsheren. Zij waren uitstekend vertrouwd met de toestand in Vlaanderen en konden hem behoeden voor de flaters, die, een in Bourgondië opgevoede prins bedreigden. Het beleid van de hertog en zijn zoon werd in de Vlaamse commerciële wereld goed onthaald, doordat de economische belangen van de ambachtslieden bevoordeeld werden met een handelspolitiek, die de relaties met Engeland, Frankrijk, de Duitse Hanze, Brabant en Holland na jaren van verstoring herstelde of verbeterde en de industriële productie en de uitvoer opnieuw op normaal peil brachten. Met de *Duitse Orde* ging het vanaf **1411** minder goed. Bij de *Eerste Vrede van Thorn*, moest de Duitse Orde, na een verloren slag bij Tannenberg, het gebied Samogitiën afgeven.

7.3.5. Slagers van Parijs

Tot **1413** slaagde Jan zonder Vreesde erin om het overwicht binnen de Franse koninklijke Raad te behouden. In Parijs was niemand bij machte om tegen hem op te treden en de Franse regering was verdeeld. Er waren immers te veel koninklijke hertogen.

In **1413** maakte hij een grove fout, door de *cabochiens*, de Parijse slagers, te steunen in hun streven om een radicale hervorming van de staat door te voeren. Hiervan profiteerden de *Armagnacs*, die zelfs de publieke opinie voor zich wisten te winnen. In **1414** ontstonden bloedige conflicten tussen beide partijen. In september **1414** werd bij de *Vrede van Atrecht* een wapenstilstand tussen de Bourgondiërs en de Armagnacs gesloten. Het bestand betekende een triomf voor Jan

zonder Vrees. Maar er zat ook een adder onder het gras; de *Vrede van Atrecht* verbood de hertog en zijn zoon Filips, om verdragen met de Engelsen af te sluiten. In **1414** legden de *Vier Leden* aan de hertog een grievenlijst, het *cahier de doléances* voor, waarin geijverd werd voor een in-trekking van bijna alle despotische maatregelen van de afgelopen tien jaar. Het leveren van troepen aan de hertog voor de oorlog tegen de Armagnacs werd gebruikt als druk, om een door de hele Vlaamse politieke elite opgesteld eisenprogramma van twaalf punten te aanvaarden. De hertog was bereid om hoogstens negen punten toe te geven, maar tot een definitief akkoord kwam het niet.

In **1415** waren er opnieuw schermutselingen tussen Hendrik V koning van Engeland en Frankrijk, waarbij een groot gebied van Frankrijk o.a. Parijs, door de Engelsen bezet werd. Het was niet meer te volgen, toen Hendrik V in het huwelijk trad met de dochter van de koning van Frankrijk...

Ook in **1417**, toen de Bourgondische hertog weer volop in een strijd met de Armagnacs verwickeld was, vroegen de *Vier Leden*, met een eisenprogramma van vijf punten, opnieuw om toegevingen.

In de herfst van **1417** manifesteerde zich bij Jan zonder Vrees opnieuw zijn militante vechtlust en veroverde hij de ene stad na de andere op de Armagnacse tegenstanders. Op 29 mei **1418** werd Parijs ingenomen door Bourgondische troepen en op 14 juli 1418 hielden de hertog Jan en koningin Isabella triomfantelijk hun intrede in de metropool. Jan zonder Vrees had helaas niet veel tijd om na te denken over de manier waarop hij tegelijkertijd het hoofd kon bieden aan het politieke milieu van Parijs, de Armagnacs in Frankrijk, zijn leidersrol in de Bourgondische landen en niet op de laatste plaats aan de Engelsen op zee.

In **1419** brak de meer dan dramatische *Hussietenoorlog* uit, waarop we later terugkomen. Op 10 september **1419** werd Jan zonder Vrees het slachtoffer van een politieke liquidatie. Op aandringen van een Franse kroonprins, de latere koning Karel

VII, werd hij koelbloedig vermoord. Zijn zoon Filips de Goede voerde van **1419** tot 1467, samen met de Engelsen een oorlog tegen Frankrijk... Van **1420** tot 1435 weet Bourgondië in bezit te komen van: Picardië, Henegouwen, Holland, Zeeland en Brabant. We mogen dit als hoogtepunt beschouwen van de Bourgondische macht. Het hertogdom werd het Europees economisch en cultuurcentrum.

Voordat we verder gaan met Filips de Goede, keren we even terug naar Tsjechië, waar in die tijd Jan Hus leefde. Net als Jan zonder Vrees, werd hij in 1371 geboren, net als Jan (zonder Vrees) werd Jan (Hus) vermoord.

7.4. Hervormers

7.4.1. Aflaten

Er wordt nog wel eens beweerd, dat het Vaticaan, voor de bouw van de Sint Pieter veel geld nodig had, - en dat er vervolgens heel veel geld door middel van aflatenverkoop in het laatje kwam. Er wordt ook beweerd, dat reformator Jan Hus in het geweer kwam, door tegen de aflatenhandel te protesteren.

Een feit is, dat een RK gelovige door een aflaat te kopen, een zieltje kon vrijkopen uit het vagevuur. Ook kon men door een aflaat te kopen, buiten de biecht, kwijtschelding van dagelijkse zonden verkrijgen. Maar alles volgens het rijtje, want om de zieltjes van opa en oma vrij te kopen, moest de eigen zondenlast reeds kwijtgescholden of betaald zijn.

Dat er kwalijke aflatenpraktijken bestonden, staat buiten kijf, maar het sprookje van de Sint Pieter moeten we maar gauw vergeten, want de bekende reformator Jan Hus leefde van 1371 tot 1415, terwijl Bramante pas in 1506 met de bouw van de 'nieuwe' Sint Pieter begon. (RIPH5 Een latere protestant, Martin Luther (1483-1546) en de reformator Jean Kalvijn (1509-1564) protesteerden na Jan Hus. Het is best mogelijk dat die reformatoren wel degelijk de dure barokke smuk van het Vaticaan veroordeeld hebben.) Hus was dus een reformator uit het begin van de 15^e eeuw, maar het was beslist niet de

eerste en de beste. Reeds in **1209** organiseerde paus (graaf di Segni) Innocentius III (1198-1216) een kruistocht tegen de *Katharen*. Omdat reeds in **1197** de Italiaanse politiek van het Duitse Rijk aan diggelen gevallen was, voelde Walther von der Vogelweide (1167-1230) zich geroepen om te protesteren tegen een veel te jonge paus van slechts 37 jaar oud. Herr von der Vogelweide, was reeds in het begin van de 13^e eeuw overtuigd van de wereldlijke suprematie van de Duitse keizer. Het beviel hem helemaal niet, dat het nationale gevoel van de Italianen domineerde, hetgeen bij de diverse pauskeuzes duidelijk te merken was. Op 25 juli **1215** moest zelfs de koningskroning van Friedrich II in Aken nog eens overgedaan worden.

In **1215** vond onder paus Innocentius III, het vierde *Lateraanse Concilie* plaats, waarbij hij een groot aantal dogmatische uitspraken verkondigde. Bij die gelegenheid deed hij ook de *Katharen* in de kerkelijke ban. Omdat de geloofsijver en overtuiging van de *Katharen* zo boeiend is/was, gaan we er nu iets dieper op in.

7.4.2. Katharen

De *katharen*, die ook wel eens *Albigenzen* genoemd worden, waren een religieuze groepering, die actief was in *Occitanië* in het zuiden van Frankrijk. Ten zuiden van de Loire was het leven mediterraneer en aangenamer, ook al omdat die streek aan plunderingen en oorlogen ontsnapte. De Romeinse erfenis was hier levendiger dan elders. Natuurlijk waren daar ook sociale klassen, maar het verschil was veel minder groot dan in de noordelijke gebieden van Europa. (RIPH 5 Terwijl onze voorouders en de *Bokkenrijders* tot 1795 moesten wachten op de aan de *Franse Revolutie* gekoppelde *Verlichting*, gebeurde dat in de omgeving van Toulouse reeds zes eeuwen eerder.) Oorzaak van de *Mediterrane Verlichting*, was niet alleen het Romeinse verleden, maar ook de aanwezigheid van de Middellandse Zee, bron van permanente uitwisseling van handel en cultuur. De schepen en hun bemanning, die geen last hadden van piraten

en zeeschuimers, brachten niet alleen kostbaarheden en luxe goederen mee, maar ook kennis van andere culturen. De meeste leenheren konden lezen en schrijven. Sommigen nodigden Arabische geleerden uit en ontcijferden hun schrift. Er was wel een feodaal systeem, maar de *Eerste- en Tweede Stand* toonde respect voor de bevolking, waarvan zij afhankelijk waren. De *Eerste Stand*, de katholieke kerk, was slechts matig vertegenwoordigd in die streek. Het ging niet goed met de clerus, ze waren verslaafd aan spelen en speeltjes, drank en vrouwen. De mensen waar de clerus mee omging, hadden een bedenkelijk karakter. De geestelijkheid verrijkte zich op schandelijke wijze, waardoor hun religie ongeloofwaardig werd en veel gelovigen afhaakten. Paus Innocentius III probeerde nog om het vertrouwen van de gelovigen terug te winnen door pastoors en kapelaans te sturen, maar dat sorteerde geen effect. Men tolereerde weliswaar de aanwezigheid van de clerus, maar men verzuimde belasting aan de kerk te betalen. Men wilde zelfs meer; een andere religie, toegespitst op de menselijke kant van het Nieuwe Testament.

7.4.3. Gnostici

De leer van de *katharen* had een gnostische basis. Het waren dualisten, die er van uitgingen, dat er een geestelijke en een stoffelijke schepping bestaat. Zij waren overtuigd van het bestaan van een goede en een slechte God, die zij respectievelijk *Jesus* en *Jahweh* noemden. Die laatste was de God uit het Oude Testament, die de mensen opzadelde met pijn en ellende.

Voor hen was het volstrekt ondenkbaar, dat God zijn eigen zoon naar de aarde zou sturen om door zijn lijden en dood de mensheid te verlossen. Zij kenden wel de zegening van het brood tijdens de H. Mis en bij het begin van iedere maaltijd, maar de eucharistie was voor hen geen sacrament. Zij verwierpen de gedaanteverandering waarin brood verandert in het lichaam van de Heer. Voor hen was het ondenkbaar, dat God zich in een stuk brood zou manifesteren. Ook de verandering van wijn in bloed, tijdens de H. Mis, was

volgens hen niet mogelijk.

De katharen beschouwden de RK overtuiging van de *Erfzonde* als onmenselijk en onredelijk. Volgens katharen kan een onschuldige baby niet met een zonde geboren worden. Ook de hiërarchie van de RK kerk met haar autoritair paars en purper stond hen niet aan. Natuurlijk werd ook het Oude Testament, waar veelal sprake is van geweld, door de katharen, die tegen alle vormen van geweld waren, verworpen. Tenslotte waren zij van mening dat ieder verstandelijk ontwikkeld mens, man of vrouw, de sacramenten zou mogen toedienen.

Met de huidige iets meer verlichte kijk op het leven, reageerden de Katharen zo vreemd nog niet, maar voor de RK kerk van toen, was dat onaanvaardbaar. De katharen werden ten dode opgeschreven. In *Occitanië* konden de katharen aanvankelijk uitgroeien tot een echte 'contrakerk'. Het toenmalige culturele klimaat in het zuiden van Frankrijk, dat gekenmerkt werd door pluriformiteit en verdraagzaamheid, speelde daarbij een essentiële rol. Het ligt voor de hand, dat de kathaarse contrastroming felle tegenstand van RK kerk ondervond, maar in het begin zonder succes.

7.4.4. Bonhommes en katten

Het begrip *kathaar*, waaraan in 1280 het Nederlands synoniem *ketter* ontleend werd, was vreemd genoeg bij die mensen zelf onbekend. Zij noemden zich gewoonweg *Vrienden van God*, soms ook *Bonhommes*, hetgeen we kunnen vertalen met *Goede Mensen*. In de inquisitieverlagen en andere protocollen werden zij *Albigenzen* genoemd, naar de stad *Albi*. Maar van historici is bekend, dat zij er individueel een eigen draai aan gaven en nog steeds geven. Karl Schmidt legde in 1848 een link tussen het Griekse woord *catharos* hetgeen "gereinigd" betekent. Het kon altijd nog gekker, want iemand anders wist dat de sekteleiden een verbond met de duivel gesloten hadden en dan de anus van een kat moesten kussen...

7.4.5. Inquisitie

Reeds in 1145 werd Bernhard van Clair-

veaux naar het zuiden van Frankrijk gestuurd om de kettters op andere gedachten te brengen. Maar zijn preken overtuigden niet. In **1206** werd Dominicus Guzman gestuurd, de latere stichter van de orde der Dominicanen, maar ook hij had geen succes. De katharen beschouwden zich als de echte ware christelijke kerk, waarin Jezus de centrale plaats inneemt. Het was tegen de zin van paus Innocentius III, die tot de overtuiging kwam dat het de allerhoogste tijd was om krachtiger op te treden. In **1209** slaagde hij erin een leger op de been te brengen, voor een kruistocht naar Occitanië. Als er iets te moorden en te plunderen viel was de *Tweede Stand* er natuurlijk als de kippen bij; de Franse koning Filips-August gaf zijn edelen toestemming om tegen de katharen ten strijde te trekken. Maar de koning was slim genoeg om zelf niet aan de kruistocht deel te nemen. In het begin liet hij zijn leger optrekken onder het opperbevel van een abt van de abdij van Citaux. Onder leiding van die abt, werd in juli **1209** de volledige bevolking van Béziers uitgemoord. In het stadje woonden in die tijd ongeveer 20 000 mensen. Aan hem wordt de uitspraak toegeschreven: "*Dood iedereen, want God zal de zijnen herkennen!*" Dit naar aanleiding van de vraag, die hem voorafgaande aan de kruistocht gesteld werd: "*Abt, hoe kunt gij goede katholieken onderscheiden van katharen.*" In juli **1210** werden in Minerve 142 katharen levend verbrand. Die kruistochtleider heette Simon baron de Montfort. Voor hem was de godsdiensttwist van minder belang. Hij gaf de voorkeur aan een veroveringsoorlog met de daaraan gekoppelde plunderingen en verkrachtingen. De gewelddadige tactiek van het *Oude Testament*, verguisd door de katharen, werd door de baron hoog geprezen. In juni **1215** veroverde de baron de stad Toulouse en kon zich overwinnaar van Occitanië noemen. In november **1215** bevestigde het *Vierde Lateraanse Concilie* de overwinning van baron de Montfort, zodat hij zich voortaan *graaf van Toulouse* mocht noemen.

Toen trok de *Tweede kruistocht*, maar het leger van de Franse koning Lodewijk VIII

werd in Occitanië verdreven. De nieuwe Franse koning Lodewijk IX, de latere *Heilige Lodewijk*, was nauwelijks twaalf jaar, toen hij zijn vader opvolgde. In 1243 startte hij de *Derde kruistocht* tegen de katharen. De hele adel van Zuid Frankrijk snelde toe om de katharen te helpen, maar het geweld van de pauselijke legermacht was te groot. In iedere plaats werd gemoord en zij die het overleefden werden op de centraal gelegen marktpleinen verbrand. In 1244 werd het laatste bolwerk *Montségur* belegerd, waarna 214 katharen, volgens de regels van de *inquisitie*, naar de brandstapel gevoerd werden.

Maar dit was niet het einde aan de verlichte ideeën van de katharen. Ondergronds gingen zij verder en ook daar had de RK kerk een pasklaar antwoord op. De *inquisitie* moest en zou ook de laatste kathaar naar de brandstapel brengen. De handhaving van de inquisitie werd reeds in 1232 door paus Gregorius IX aan de Dominicanen opgedragen, om hun verfoeilijk werk in Occitanië te verrichten. Maar het duurde nog een eeuw, voordat de kerk de laatste kathaar naar de brandstapel kon voeren.

(RIPH5 In het plaatsje Termenès bevindt zich thans een museum dat met financiële steun van de Europese Unie opgezet werd. Over de katharen werden trilogieën geschreven, maar wij gaan nu verder met die andere reformator Jan Hus.)

7.4.6. Jan Hus (1371-1415)

In het kille noorden van Europa groeide niet alleen de afkeer van en het verzet tegen handelspraktijken van de Kerk, zoals aflatenhandel en de vrijkoop van arme zielen, maar ook en vooral de strijd tegen Duitse edelen en patriciërs, die het overal voor het zeggen hadden en door Rome geadoreerd werden. Dit is de feitelijke basis van de *Opstand der Hussieten*. (RIPH5 Om tussendoor op de Bokkenrijders terug te komen. De hussieten hadden o.a. met de Bokkenrijders gemeen, dat zij tegen het alles onderdrukkend feodaal en despotisch regiem van respectievelijk de *Eerste- en Tweede Stand* waren. Zo pas schreef Joséphus Speet-

jens een kloek boek, van meer dan 400 bladzijden, over Bokkenrijders, waarin hij duidelijk stelt, dat het geen rovers maar vrijheidsstrijders waren, die in opstand kwamen tegen de kerkelijke willekeur en het staatsejuk van de Hollanders. Speetjens is van zijn zaak overtuigd, is hij immers een nazaat van bokkenrijder Peter Speentjens, wiens opstandig leven in 1775 te Valkenburg, aan de galg eindigde.)

7.4.7. Hussieten

In 1402 predikte *Jan Hus* (1371-1415), rector aan de universiteit van Praag, in de Bethlehemkerk van die stad openlijk tegen de Vaticaanse misstanden.

Voordat hij dertien jaar later op de brandstapel zou sterven gebeurde het een en ander.

De Slavische Tsjechen in Bohemen, leefden in die tijd op een laag sociaal niveau. Heel anders dan de Eerste- en Tweede Stand, die overwegend uit Duitse clerus en adel bestond. We mogen ook niet vergeten, dat de rijkdom van de RK kerk bij de arme mensen kwaad bloed zette.

De leer van Jan Hus vond veel aanhang in Bohemen. Geestelijken en leken verkondigden een rijk, waarin alle mensen gelijk waren en waarin de Heilige Schrift de enige ware bron van het christelijk geloof was. Zo ontstond er een religieus-slavische massabeweging die zich achter Jan Hus schaarde. Als predikant in de Bethlehemkerk keerde hij zich vaker dan eens openlijk tegen de macht en de bezittingen van de kerk en zelfs tegen de paus. De Vaticaanse manier van leven achtte Hus onverenigbaar met het voorbeeld dat de timmermanszoon en zijn twaalf apostelen, door hun voorbeeld gesteld hadden. Hus wist, dat Jezus niets op had met de duitendieven: “*Gij kunt niet God en de Mammon dienen*” (...) Om de daad bij het woord te voegen, ranselde Hij hoogstpersoonlijk de geldwisselaars en andere bedrivers, de tempel van Jeruzalem uit.

Hus sprak de gelovigen toe in hun volkstaal en pleitte voor betere nationale en sociale verhoudingen. In zijn ‘kielzog’ ontstond een sekte, die zich Hussieten noemde. Aan-

vankelijk kreeg Hus steun van Wenceslaus, die de Karelsuniversiteit van Praag reorganiseerde, in het nadeel van Duitstalige docenten en studenten. Maar Wenceslaus trok zijn steun meteen in, toen Jan Hus door de RK kerk geëxcommuniceerd werd en de paus dreigde heel Praag in de kerkelijke ban te doen. Onder Gregorius XII vond in 1415 het Concilie van Constanz plaats, waarbij Hus vraagtekens plaatste bij de vrouwelijke paus Johanna. Circa twee eeuwen later veranderde paus Clemens VIII (1536-1605) de naam van Johanna in Zacharias II. Dit was tevens aanleiding om in de kathedraal van Siena, de buste van Johanna (of was het Zacharias II?) te verwijderen. De protesten van Jan Hus vielen bij de RK kerk in slechte aarde, zodat ook keizer Sigismund, middels druk van de kerk, zich gedwongen zag om Jan Hus te laten vallen. In **1415** werd Hus wegens ketterij tot de brandstapel veroordeeld.

7.4.8. Fenstersturz

In Bohemen liep de woede hoog op en een onvermijdelijke uitbarsting kwam in **1419**, toen een deel van de bevolking van Praag de aanwezige raadsheren uit het raam van het stadhuis in de Nove Mestro gooide. In de geschiedenis is de zaak terecht gekomen met de naam *Erster Prager Fenstersturz*.

(RIPH5 We mogen de *Eerste PF* van 30 juli 1419 niet verwarren met de *Tweede PF* van 23 mei 1618. Toen gooiden adellijke heren twee stadhouders en de secretaris uit een raam van de burcht *Hradschin* in de burggracht, hetgeen aanleiding was tot het begin van de *Dertigjarige Oorlog*. Die oorlog eindigde samen met onze *Tachtigjarige Oorlog* in 1648.)

Toen Wenceslaus **1419** stierf, brak op 30 juli van dat jaar de *Hussietenoorlog* uit. De bevolking keerde zich massaal tegen Duitsers, die hun bezittingen inleveren moesten en toen verdreven werden. Op het platteland gebeurde dit met de Duitse adel.

In **1420** werd in de plaats *Tabor* het nieuwe, utopische maatschappijmodel, ook wel *protocommunisme*, van Jan Hus in gebruik genomen. Feodale rechten werden afge-

schaft en alle mensen werden gelijk gesteld en als gelijken behandeld. Maar er veranderde nog meer:

1. Alle goederen werden gemeenschappelijk eigendom.

2. Een ambt was niet te koop maar een ambtenaar moest gekozen worden.

3. Onderwijs werd ook mogelijk voor meisjes. Men onderwees voortaan in het Tsjechisch en niet meer in het Latijn.

RIPH 5 Net als bij de eerder beschreven katharen een immense *Verlichting* en dat vier eeuwen voor de *Franse Revolutie*.)

Binnen die religie waren, zoals we dat wel vaker zien, matige en krachtige stromingen. De gematigden waren al blij met het avondmaal in twee gedaanten, maar de radicalen waren vóór volkstaal en tegen alle vormen van pronk in de kerk.

De historie herhaalde zich. Een paus (er waren in die tijd een aantal tegenpausen) organiseerde **1420** samen met Sigismund, koning van Hongarije en Duits keizer, een kruistocht tegen de Hussieten, waaraan 100.000 huurlingen uit Duitse landen deelnamen. In de buurt van Praag werd het huurlingenleger vernederend verslagen. Maar de RK kerk wist niet van ophouden, want er waren jonge mannen genoeg, die naar de wapens wilden grijpen, zodat er tussen 1420 en 1431 vijf kruistochten tegen de Hussieten plaats vonden. Om te moorden en te doden was er veel geld nodig, zodat de *Duitse Rijksdag* op 16 november **1427** alle rijkssteden, dus ook Aken, verplichtte om *Kruistochtbelasting* te betalen. In de *Raad van Aken*, ontstond ruzie omtrent de hoogte van de belasting, zodat er in juni **1428**, bij de burgers van die stad grote ergernis ontstond, omdat geld voor de strijd tegen de Hussieten gevorderd werd. Waren de Akenaren al verlicht of ging het de burgers alleen maar om het geld?

7.4.9. Simpelheid

In **1429** werd Orléans door *Johanna van Orléans (Jeanne d'Arc)* bevrijd en kon de Franse koning Karel VII in Reims tot koning gekroond worden. In **1430** werd Johanna door de Bourgondiërs gevangen

genomen en even later aan Engeland verkocht. Een jaar later werd zij wegens ketterij en hekserij veroordeeld tot de brandstapel. De verontwaardiging was groot en voortaan vochten de Fransen harder dan ooit, waarna de Engelsen op de vlucht sloegen. Die oorlog duurde ruim honderd jaar en een vredesverdrag werd er nooit geschreven. (RIPH 5 In 1456 werd de *Maagd van Orléans*, door paus Calixtus III gerehabiliteerd en pas in 1920 door paus Benedictus XV heilig verklaard.)

In 1431 werd het *Concilie van Bazel* gehouden, waarbij de RK kerk een paar toegevingen deed om de Hussieten te behagen. Voortaan mochten enkel en alleen in Boemen, door RK gelovigen eigen elementen aan de liturgie toegevoegd worden. De gelovigen mochten wijn uit een miskelk drinken en de Tsjechische taal mocht voortaan in de kerk gebruikt worden.

(RIPH 5 Ook nu weer een voorsprong van meer dan vijf eeuwen op de RK religie elders in Europa. Toen mijn eega op 6 november 1965 in de Sint Pancratiuskerk te Heerlen in het (haar eerste) huwelijk trad, ontving het trouwpaar speciale toestemming om tijdens de feestmis uit de kelk te drinken. Dit toegevoegd liturgisch element, was in die tijd opzienbarend.)

Terug naar Jan Hus die dit mogelijk maakte. We weten dat hij in 1415 op de brandstapel stierf en tegen een oud vrouwtje, dat in blinde geloofsijver een blok hout op het vuur gooide, zei: "*O heilige simpelheid!*" De gevleugelde kreet "*O sancta simplicitas*", wordt sindsdien te pas en te onpas gebruikt.

7.4.10. Kues of Cusanus

In het mooie plaatsje Kues aan de Moezel werkte in 1434 de theoloog en humanist Nikolaus Kues (1401-1464) die zich bij voorkeur met *Cusanus* liet aanspreken. Hij was zoon van de wijnhandelaar Crypffs-Krebs. Cusanus had de gave om diverse provocerende voorstellen handig te verpakken, om zodoende tot ingrijpende kerkelijke hervormingen te komen, zonder daarbij bij paus en kardinalen de indruk te wekken een *hervormer* te zijn... Cusanus was behalve

theoloog en filosoof, ook politicus, jurist, astronoom, taal- en wiskundige. Hij was de eerste, die bijziendheid d.m.v. concave lenzen kon corrigeren. Hij was de eerste die een betrouwbare landkaart van Centraal-Europa tekende. Lang voor Nicolaas Copernicus (1473-1543), ontdekte Cusanus, dat de aarde rond is en als een planeet om een ster (onze zon) draait. Terwijl Cusanus dit mocht verkondigen, werd Copernicus door het *Heilig Officium*, in de ban gedaan en kreeg de laatste tien jaar van zijn leven huisarrest. Nog dramatischer waren de gevolgen voor Galileo Galilei (1564-1642), die vanwege de deze bewering door paus Urbanus VIII in de ban gedaan werd en levenslang huisarrest kreeg. Er wordt wel eens beweerd dat Cusanus mystieke gaven had en daaraan mogen we niet twifelen. Nog voordat Columbus (1451-1506) Amerika ontdekte, tekende Cusanus een betrouwbare wereldkaart.

Vanaf 1437 was hij gevolmachtigd gezant van de paus en schreef het confronterend werk "*Coincidentia oppositorum*". Het gaat om de overeenkomst van tegengestelde zaken in een oneindig ver punt, te weten God. In 1440 schreef hij "*De docta ignorantia*", "de geleerde onwetendheid". In navolging van Sokrates, beweerde ook Cusanus dat de mens alleen maar hypothesen maakt. Hij zei verder: "De waarheid ligt buiten ons bereik, maar we kunnen de waarheid wel degelijk beter benaderen". Met dit laatste concept betoogde hij, dat de menselijke kennis het slechts beperkt mogelijk maakt om van God te zeggen wat hij niet is. Iedere andere "hervormer" zou met deze kreet warme voeten gekregen hebben, maar Cusanus niet. Het was zijn geluk dat hij en paus Nicolaas V niet alleen naamgenoten waren, maar beiden tevens als *liberale humanisten* iedere vorm van oorlog haatten.

We mogen het begrip *humanist* niet verkeerd begrijpen. In die tijd was het woord gereserveerd voor de intellectuele reveilbeweging van de *humanista's*. Deze geleerden droegen het *retorisch-ethisch-esthetisch* vormingsideaal uit, dat de taaluiting van de mens bepaalt. Met andere woorden, men was

pas een goed mens door goed te spreken en te schrijven. (...) Tot het *muzenhof* van paus Nicolaas V behoorden ook "heidenen", ja zelfs protestanten, iets dat in de huidige tijd onvoorstelbaar is. Geen wonder dat de vredelievende Nicolaas V tot de grootste pausen gerekend wordt.

In Cusanus' gezelschap bevond zich ook Dionysius, een kartuizer uit Ryckel (1402-1471), een vriend van Philips van Bourgondië en Karel de Stoute. In zijn jeugd jaren was Dionysius aanhanger van Thomas van Aquino, doch in de loop der jaren raakte hij ontvankelijk voor de meer optimistisch-sceptische leer van Cusanus.

In 1448 werd Nikolaus door paus Nicolaas V tot kardinaal verheven. De nieuwe kardinaal was zijn tijd ruim vijf eeuwen vooruit, want in 1453 schreef hij "*De pace fidei*", een vredesdialoog tussen alle religies en volkeren. Waarschijnlijk schreef hij dit werk, naar aanleiding van de ondergang van het *Byzantijnse Rijk* in dat jaar. À propos, tussendoor (1451) bracht hij een bezoek aan Nederland om de situatie van de kerk te onderzoeken en om diverse kloosters te bezoeken.

Hij huldigde de (hypo-)these: "God is Alles" en "Alles is God". Het is de visie, dat in wezen *alles* goddelijk is. Het universum, de natuur en God zijn hierin hetzelfde. Ook *verlichters* van latere datum zoals Giordano Bruno (1548-1600) en Benno Spinoza (1632-1677) huldigden dit principe, dat ook wel *pantheïsme* (*pan=alles, theos=God*), genoemd wordt. Volgens het *pantheïsme* kan een God niet als persoon gezien worden, maar is ieder voorwerp in wezen goddelijk. Dit denkbeeld behoort ook tot de religies van hindoeïsme en boeddhisme. De moslims denken daar anders over, want volgens hen mag de Koran niet in een plastic zak vervoerd worden. Sommige zaken zijn goddelijk en andere niet. Terug naar Giordano Bruno, hij werd in 1600 naar een Roomse brandstapel gesleept, en op die plek, *Campo dei Fiori* te Rome, wordt hij nu vereerd met een standbeeld...

(RIPH5 Rome ligt niet naast de deur, maar een bezoek aan Kues (links van de Moezel)

en Bernkastel aan de overkant van die rivier, is veel minder ver en beslist de moeite waard.)

7.4.11. Eeuwige Vrede...

Tijdens de Hussietenoorlog vonden er nog een aantal veldslagen plaats. Op 30 mei 1434 moesten de Hussieten, tijdens de *Slag bij Lipany*, het onderspit delven. Volgens andere bronnen, wisten de Hussieten zich tot 1438 te handhaven. In 1435 vocht de Duitse Orde tegen de Hussieten en tegen Polen. Die oorlog eindigde met de *Eeuwige Vrede* van Brest.

In 1512 ontvingen de Hussieten in Tsjechië, van hun overheid, dezelfde rechten als RK gelovigen. In 1735 bouwde architect Kilián Ignác Dientzenhofer, de man die Praag haar barokke aanzicht gaf, aan het Oude-Stadsplein, de Sint-Nicolaaskerk. Binnen in de kerk hangt een prachtige kroonluchter en de barokke plafondschilderingen in de koepel zijn overweldigend. De kerk doet nu dienst als gebedshuis voor de Tsjechische hussietische geloofsgemeenschap. Bij het altaar staat een hussietenvlag met hun slogan: "*De waarheid zal zegevieren.*"

Jan Hus legde de basis voor de grote *reformatiegolf* van de zestiende eeuw, waardoor in de loop van de tijd meerdere staatsgebonden religies konden ontstaan. Denken we aan de *anglicanen* in Engeland en de *Nederlands Hervormde Kerk* in Nederland.

Prefatie

We maakten reeds eerder kennis met de *Gulden Sporenslag* (1302), *Gouden Stad* (1346) en de *Gouden Bul* (1356). Daarmee niet genoeg, om het gulden kwartet vol te maken, kunnen we de volgende keer lezen waarom Filips de Goede in 1430 de versierselen behorende bij de *Orde van het Gulden Vlies* uitdeelde. Onder die Flip maakten regering en hofleven een ongekende bloei door. Zijn weelderige feesten en toernooien waren in heel Europa beroemd. De volgende keer iets meer over Filips de Goede en ook over zijn tirannieke zoon Karel de Stoute.

Der Adventskrans

Der Adventskrans weëd wie jidder joar
sjun vertseerd, dat is toch woar.
Veer keëtse mótte bis de Krismes brenne.
Mè de ing, kan nit vuur de anger renne.

Veer keëtse, die ós 't lit gunt bringe.
Doa weë óp gesjtokt, zoeë wie vier minge.
Mè brenne die nit van binne oes,
is óch jinge vrid is ós ege hoës.

De ieëste keëts die brenne geet
is vuur de ganse familie tse vergèse 't leed.
Dat der inge ziech vas an der angere hèlt,
want ieëlend is toch genóg, óp dis welt.

De tsweide keëts hat hieël vöal weëd.
Die is vuur gidderinge hei óp dis eëd.
Vöal lüj minge, ze tselle nit mieë mit
en zukke gaar nit noa dat biesge lit.

De dreide keëts doa wil iech a zage
Lot toch alle leng ziech verdraage.
Huur toch op mit al dat vuur
en kiek noa de adventskeëts, die hat pas kluur.

De letste mót der durchsjlaag geëve.
en brenne vuur ee rui-iger leëve.
Went alle keëtse zunt oesgebrand
da, hof iech, kunt lit in 't ganse land.

Da wisse vier pas, dat e kink is gebore
in ing auwe sjtal, bouw bevrone.
Heë is gebore in e aofe veld,
um vrid tse bringe op de ganse welt.

Mè och Hem lukt dat nog ummer nit,
dat is juus woa de pieng noe zit.
Küete vier dat mer versjtoa,
dat küet 't besjtimd get besser goa.

Krismes is 't sjunste fes van 't ganse joar,
evver nit vuur gidderinge en dat vilt sjwoar.
Vier kanne mer beëne, dat et hön besser geet
en hoffe, dat dat oeëts in de sjtere sjteet.

Vuur zon welt is der Hergod noeëts gebore
en went 't zoeë wieër geet, is hieël vöal verlore.
Oes haas en niet en vuur 't geloof,
zunt der vöal mótte sjterve, inge ganse hoof.

Der adventskrans is noe oesgegange
en hof, da doa minniginge bij hat sjtil gesjtange.
De keëtse moeëte brenne vuur gidderinge
en vuur de ganse welt mótte engele zinge,

Der adventskrans hat ós de Krismes braat,
woa minnig miensj nog nit a daat.
Doezende sjtere kanne sjtroale,
mer Heë is ós 't lit goa hole

Ing hieël sjun Krismes en Nui-joar mit vrid
dat is 't intsiegste, woa der adventskrans op tse wade zit.

Jeannie Wilhelmus.
Krismes 2004

VADER EN ZOON KEVERS (5)

door Huub Franssen

De vorige afleveringen van deze kleine serie zijn verschenen in De Bongard, 17, 2005, 3, september; 18, 2006, 1, maart; 18, 2, 2006, juni; 18, 2006, 3 september. De lijst van gebruikte literatuur is te vinden in 17, 2005, 3, september.

Vader Bartholomeus Kevers na zijn schorsing

Op 23 december 1630 werd Kevers in zijn functies geschorst door de Souvereine Raad van Brabant na de aanklacht tegen hem van jonker Hans Werner van de Bongard. Tot eind 1633 mocht hij geen officiële functie vervullen.

In die tijd veranderde de politieke situatie drastisch. In augustus 1632 veroverde prins Frederik Hendrik, legeraanvoerder van de Republiek, de vesting Maastricht, waardoor de omgeving van die stad ook dreigde bezet te worden.

Om de stad tegen overvallen te beschermen, was het zaak de omgeving te bezetten. Dat gebeurde door op de rechteroever van de Maas Spaans gebied te veroveren. Op de linkeroever was dat onmogelijk omdat Maastricht daar grensde aan enkele rijksheerlijkheden, dus Duits gebied, en aan het graafschap Loon, dat onder het prinsbisdom Luik viel.

In augustus en september 1632 veroverden troepen van de Republiek de kastelen van het hertogdom Limburg en in september de kastelen van Dalhem, Valkenburg en 's-Hertogenrade, waardoor alle vier de landen van Overmaas onder het gezag van de Republiek vielen.

Het nieuwe gezag vond het nodig nieuwe ambtenaren te benoemen en de schepenbanken opnieuw te bemannen, liefst geheel of zoveel mogelijk met protestanten. De drost van 's-Hertogenrade, Hendrik van Berghe Trips, de plaatsvervanger van de landsheer, bleef aan om zoveel als hij kon protestanten uit de besturen te weren.

De aanvaarding en de eed van rouw aan het nieuwe, ketterse bewind zorgen natuurlijk voor gewetensproblemen. Zette je je ziel en zaligheid op het spel door een eed af te

leggen die naar inhoud gelijk was aan de vroegere, katholieke eed, maar die Gods lieve heiligen en zeker de heilige Maria uit de tekst geschrapt had? Werkte je niet mee aan de protestantisering van het land, was je niet mede schuldig aan de achterstelling van het katholieke geloof? Offerde je je trouw aan de moederkerk niet op aan je ambities? (Calvin. 56-65). Van Berghe Trips vroeg in de jaren 1632 en 1633 veel mensen en instanties om advies hoe hij moest handelen en moest na zijn ontslag in 1635 in een proces tegenover het Spaanse bewind zijn handelwijze verdedigen.

In de bank Simpelveld-Bocholtz wordt Herman Ackermans provisioneel (tijdelijk, voorlopig) schout. Hij was al eerder provisioneel schout als opvolger of vervanger van de geschorste Kevers. Er worden zes schepenen genoemd, de zevende is Jan Munnix, die niet aanwezig kan zijn omdat hij oud en bedlegerig is. Bij die zeven zijn alle vijf ondertekenaars van de brief van 21.12.1626 waarin zij hun steun betuigen aan Kevers in zijn ruzie met Hans Werner van de Bongard (De Bongard 18, 2006, nr. 2, juni, p. 49). Nieuw zijn: Dionys Scheffelaerts en Jan Douven. Zij (behalve Jan Monnicxs) leggen de eed van trouw aan de Republiek af op 21 juni 1633.

Bartholomeus Kevers is gekrenkt door de benoeming van Herman Ackermans en protesteert in 's-Hertogenrade: over een goed half jaar is zijn schorsing beëindigd en had hij benoemd kunnen worden. Een kleine kans op eerherstel is er als Van Berghe Trips tevergeefs capabele mensen zoekt voor de aanvulling van het schepencollege van 's-Hertogenrade. Hij zag zich genoodzaakt Keverst (zoals Munier hem noemt), die hem als zeer bekwaam was aanbevolen, als schepen te benoemen, maar daar kwam

verzet tegen en de benoeming ging niet door. Munier noemt hem “niet van onbesproken gedrag” gezien zijn schorsing als schout van Simpelveld. Dat is jammer want nu blijft Kevers tot het einde der tijden iemand die niet van onbesproken gedrag is, terwijl het nog lang niet zeker is dat zijn optreden als schout verkeerd was. Ambitie had hij overigens genoeg. (Calvin. 61).

Intussen ging de tijd verder. In 1635 heroverden de Spanjaarden de Landen van Overmaas. De oude toestand werd hersteld. Tot 1644 hebben de troepen van de Republiek geen pogingen meer ondernomen om daar verandering in te brengen.

Waarom wel in 1644? Het was toen duidelijk dat er binnen afzienbare tijd vrede zou worden gesloten (de vrede van Münster). Het was dus zaak om voor die tijd zoveel land als mogelijk was te veroveren; dit in ieder geval als bescherming van Maastricht. Op 15 juni 1644 werd de officier uit het Staatse leger in Maastricht, de Overijsselse edelman Robert van Ittersum, een protestant, benoemd tot drost van 's-Hertogenrade. (NNBW). Op 11 juli arriveerden Staatse soldaten, die aanstonds begonnen het kasteel te ontmantelen om een eventuele Spaanse bezetting te verhinderen.

Een gevolg van de nieuwe bezetting was dat de schepenbank opnieuw aangepast werd. Schout werd in 1644 Adriaen Coninx, waarschijnlijk een vooraanstaande protestant uit Maastricht. (Calvin.73).

In het zicht van de komende vrede was het zaak zoveel mogelijk land te bezetten. Spanje huldigde het standpunt dat de drie Landen van Overmaas Dalhem, Valkenburg en 's-Hertogenrade een onderdeel waren van het hertogdom Limburg. Zolang de Spanjaarden het hertogdom bezet hielden, zouden de drie landen ook aan Spanje toevallen. De Republiek ging ervan uit dat de drie Landen van Overmaas los van het hertogdom stonden, en dat hun bezetting ze voor de Republiek zou behouden. Eenzelfde situatie deed zich in (Noord-)Brabant voor. Bij de vrede kreeg de Republiek gelijk. De drie Landen van Overmaas bleven onder hun

bewind tot een speciale commissie uitspraak zou doen en de gebieden zou verdelen in een Staats en een Spaans gedeelte. Dat werd dan door het Partageverdrag geregeld. (Verdeling). Bij de vrede van Münster was de oorlog voor onze landen dus nog niet afgelopen, hij zou nog duren tot 1661. In die jaren betwistten de Republiek en Spanje elkaar in onze streken de macht en ze probeerden allebei aan de bewoners hun wil op te leggen, zodat de schepenbanken vaak dubbele belasting kregen opgelegd, zowel van Staatse als van Spaanse zijde. Wouters spreekt van een der drukkendste perioden uit de geschiedenis van onze streek en van “bittere condominium 1648-1661”. (Wouters 381, 382).

Bartholomeus Kevers en zijn zoon maakten die tijd mee. Vader en zoon waren leden van de schutterij, vader Kevers wordt al in 1620 als lid genoemd. Een ongedateerde koningsplaat met het wapen van de familie Kevers en de letters B. K. komt waarschijnlijk van zijn kleinzoon Bartholomeus, die in 1680 schutterskoning werd. Grootvader Bartholomeus wordt nergens genoemd als koning, Johan Willem wel, in 1652 en in 1664. (St-George).

Vader Kevers werkt weer als schout in de jaren 1650-1656 (LvO 2713). Hij sterft in 1656.

Van de geboorteplaats en geboortedatum van beiden zijn we niet op de hoogte. In Simpelveld hoeven we niet te zoeken; in Eys of Gulpen? Kijken in doop- of geboorteregisters op de genealogische afdeling van RAL Maastricht kan uitkomst bieden, evenals raadpleging van LvO 2711 tot 2715 voor hun werkzaamheden bij de schepenbank.

Johan Willem Kevers

Van de zoon, Johan Willem Kevers, weten we ook niet veel. Behalve schutter en soms koning was hij van 1652 tot 1664 secretaris van de schutterij. Hij was getrouwd met Catharina Peltzers. Op 4 mei 1657 werd hij beëdigd als secretaris van de schepenbank, samen met de nieuwe schout, de protestant Johan de Jonckheere. Hij stelt het Cleerboek samen. Hij is ook notaris.

Voor het notariaat bestond geen eigen opleiding, je zocht een plaats op een notaris-kantoor of een kanselarij of werd opgeleid door je vader als die (net als Bartholomeus) notaris was. Dan deed je examen, hij bij de Raad van Brabant, en als je slaagde, was je klaar. Vooraf had je wel een viertal jaren Latijnse school nodig (A.F. Gehlen: Het notariaat in het tweeherig Maastricht, MM 33, Assen 1981; C. Bruneel e.a.: Het notariaat in België, Brussel 1998).

In een copie van het overlijdensregister van de parochie Simpelveld (RAL Maastricht afd. genealogie, 115-2, p. 142 lezen we: *Anno 1674, 7 januarij occisus a gallis in castro de Bongard D^{mus} Joannes Guilhelmus Kevers scriba huius pagi. Eodem die ab eisdem gallis ibidem occisus Steph. Leonarts villicus dicti castelli.* Vertaald: *op 7 januari is door de Fransen gedood in het kasteel de Bongard de heer Johan Willem Kevers, secretaris van dit dorp. Op dezelfde dag is door dezelfde Fransen op dezelfde plaats gedood Stefan Leonarts, pachter van (de hoeve van) genoemd kasteel.*

De Fransen waren Franse soldaten van de legermacht die in 1672 en 1673 Zuid-Nederland bezette om de Republiek te vernietigen.

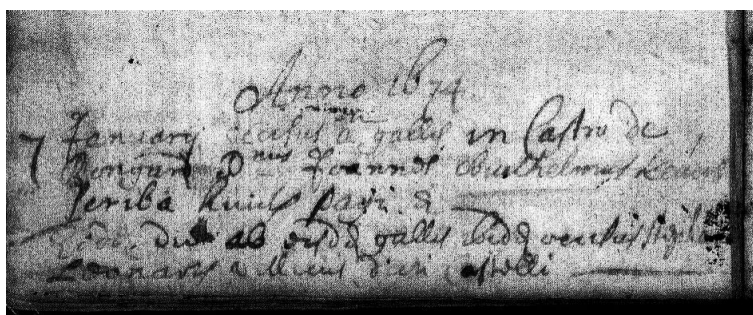
Wat zich precies heeft afgespeeld en waarom, is onbekend. Mogelijk dat LvO 2714 of 2715 opheldering kunnen bieden, of een crimineel register.

Dat was dan niet het einde van de familie maar wel van een vooraanstaand en belangrijk inwoner van de schepenbank Simpelveld-Bocholtz.

Voor de plaatselijke geschiedenis zijn nog een paar dingen van belang. De schepenbank stond na 1657 dus onder leiding van de pro-

testantse Hollander De Jonckheere. Of ze na het partageverdrag Hollands zou blijven of weer Spaans zou worden, stond nog lang niet vast. In of rond 1660 stelde de protestantse classis van Maastricht een werkplan op voor de dorpen die eventueel aan de Republiek zouden toevallen, en voor Simpelveld vonden ze dat het een predikant behoorde te krijgen, de paapse inwoners zouden gemakkelijk te Bocholtz naar de kerk kunnen gaan. De kerk van Simpelveld zou dan aan de protestanten komen. Ook zou Gulpen heel goed met Simpelveld gecombineerd kunnen worden. (Munier 106-107). Bij ons konden ze dus nog niet gerust zijn. Ook het eindvoorstel van de partagecommissie van 26 december 1661 bood nog geen definitief houvast. Simpelveld en Bocholtz waren in dat voorstel net als 's-Hertogenrade aan Spanje toegewezen, maar in de eindbespreking kon dat nog veranderen omdat om allerlei redenen de Republiek alsnog voor Simpelveld kon kiezen.

De Spaanse leden van de commissie hadden aanvankelijk besloten Simpelveld en Bocholtz aan de Republiek af te staan, dit op een suggestie van abt Lamberti van Kloosterrade. Uit consideratie voor pandheer Lotharius Ferdinand van der Leyen, een ander Spaans lid van de commissie voor het behoud voor Spanje van de heerlijkheid. Om de twee dorpen terug te krijgen liet Gamarra, de Spaanse voorzitter, de Staatse onderhandelaars 1000 patakons extra aanbieden en tevens deed hij de belofte bij een gelukkige uitkomst 1000 gulden aan een klooster te zullen schenken. Zo bleef de heerlijkheid Simpelveld-Bocholtz dus behouden voor Spanje en gevrijwaard van een protestantse overheersing. (Verdeling 227).

De bewuste passage uit het overlijdensregister van de parochie Simpelveld

ACTIVITEITENPROGRAMMA

Dinsdag 16 januari 20.00 uur:

"De Zouaven"
Limburgers in dienst van de Paus

Lezing met beeldpresentatie door dhr. Jo Schiffelers.

Verdere activiteiten waren bij het ter perse gaan van dit nummer nog niet bekend

*De redactie van "De Bongard" en het Bestuur
wensen u en uw dierbaren*

*een Gezegend Kerstfeest
een Feestelijk Uiteinde
en een Gezond en Gelukkig 2007*

INHOUD JAARGANG 18

Nr.	Pag.	Titel	Auteur
1	1	Inhoudsopgave	
	2	Bokkenrijders believeu België (4)	H. Hermans
	11	Van alle markten thuis.	P. Janssen
	12	De zesde abt van Koningshoeven	M.H. Klinkers
	14	Johan Willem Kevers en zijn Cleerboeck (2)	drs. H. Franssen
	20	Activiteitenprogramma	
	21	Zoekplaatje	
2	22	Inhoudsopgave	
	23	Bokkenrijders believeu België (5)	H. Hermans
	34	Activiteitenprogramma	
	35	Het Vervolg	J.J. Scheepers
	42	Verzonken kasteel van Soureth	I. Scholl-Vlieks
	45	Jan Willem Kevers en zijn Cleerboeck (3)	drs. H. Franssen
3	51	Inhoudsopgave	
	52	Bokkenrijders believeu België (6)	H. Hermans
	63	Activiteitenprogramma	
	64	Schout Bartholomeus Kevers en zijn wedervaren.	drs. H. Franssen
	68	Twee wegekruisen vervangen	P. Janssen
4	71	Inhoudsopgave	
	72	Bokkenrijders believeu België (7)	H. Hermans
	88	Der Adventskrans	J. Wilhelmus
	90	Vader en zoon Kevers (5)	drs. H. Franssen
	93	Activiteitenprogramma.	
	94	Inhoud jaargang 18	